

Anita Gis

anitag@amu.edu.pl

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

W UCZNIOWSKIM ZWIERCIADLE, CZYLI LICEALIŚCI O STUDENCKICH LEKCIACH EGZAMINACYJNYCH. RAPORT Z BADAŃ

Wprowadzenie

Skuteczność jest dziś jedną z ważniejszych cech naszych celowych dążeń. Dotyczy bezsprzecznie wszystkich, dlatego w zawodowym doskonaleniu przyszłych nauczycieli nie może zabraknąć troski o to, by studentów wyposażyć w tę umiejętność. Sprawdzianem zmierzenia efektów oddziaływania i wywierania wpływu na młodych ludzi jest lekcja egzaminacyjna¹, która odbywa się w porozumieniu dwóch środowisk: uniwersyteckiego i szkolnego. Jak zauważa Maciej Wróblewski (2014):

Stopień współpracy między nimi, wzajemna wymiana informacji w odniesieniu do spraw szczegółowych są niezbędne. [...] Akademicka polonistyka odpowiedzialna za przygotowanie do zawodu nauczyciela nie tylko powinna realizować wytyczne ministerialne, ale uwzględniać potrzeby i oczekiwania polonistyki szkolnej. (s. 95)

¹ Egzamin z przedmiotu metodyka nauczania dla studentów filologii polskiej UAM w Poznaniu ma charakter dwuetapowy. Składa się z części teoretycznej (znajomość zagadnień z zakresu treści kształcenia i lektur) i praktycznej (umiejętność przeprowadzenia lekcji języka polskiego).

Właśnie z uwagi na przenikanie się wymienionych środowisk istotne wydaje się spojrzenie na ten ciekawy poznawczo obszar².

Doceniając rolę i siłę informacji zwrotnej, która pozwala studentowi przyjrzeć się własnym mocnym i słabym stronom jeszcze na chwilę przed podjęciem pracy w zawodzie, tegoroczne lekcje egzaminacyjne studentów studiów magisterskich filologii polskiej poddałam także ocenie uczniów. Nie bez znaczenia jest wiek respondentów nieodłącznie związany z charakterystycznym sposobem patrzenia na szkołę i naukę oraz przejawiający się krytycyzm.

Lekcje egzaminacyjne prowadzone były w jednym z poznańskich liceów³, w szkole z długoletnią tradycją, do której uczęszcza młodzież z Poznania i z miejscowości podpoznańskich. Liceum to od lat współpracuje z Zakładem Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego UAM w Poznaniu, stąd po kilkuletnich obserwacjach życia szkoły na co dzień śmiało mogę stwierdzić, że jak w każdej polskiej placówce oświatowej widać nie tylko potencjał i zaangażowanie uczniów, entuzjazm nauczycieli i młodzieży, ale także dostrzegalne są rysy i pęknięcia na tym obrazie.

Opis badań

Przedmiot analizy stanowią ankiety dotyczące 25 lekcji przeprowadzonych przez studentów kończących uniwersyteckie spotkania z metodyką. 21 zajęć przeprowadziły studentki (84%), 4 – studenci (16%)⁴ (zob. Walczak, 2011). Uczestnikami zajęć byli uczniowie czterech klas: jednej klasy pierwszej (7 lekcji) i trzech klas drugich (w każdej przeprowadzono 6 lekcji). Ankiety wypełniło 109 licealistów, w tym 72 dziewcząt (66%) i 37 chłopców (40%). Lekcje przeprowadzane były od połowy listopada do połowy grudnia 2015 roku. Ten krótki czas nie pozwalał na rozmycie oceny całościowej, zezwalał natomiast na wyszukanie miejsc i cech wspólnych.

² W badaniach nad przygotowaniem studentów do pracy w zawodzie nauczyciela mamy już spore osiągnięcia, prezentowane w ogólnodostępnej literaturze. Najczęściej naukowe zainteresowania tym problemem dotyczą opinii o formacyjnej roli praktyk zawodowych i opinii absolwentów uczelni (nauczycieli z krótkim stażem pracy).

³ Wszystkie lekcje odbyły się w V Liceum Ogólnokształcącym im. Klaudyny Potockiej w Poznaniu.

⁴ Przywołane liczby są bliskie danym dotyczącym badań feminizacji zawodu nauczyciela w naszym kraju – w przybliżeniu kobiety stanowią 80% tej grupy zawodowej, mężczyźni zaś 20%.

Lekcje przeprowadzone przez studentów były bardzo różnorodne, tak jak różne były osobowości prowadzących, każde jednak z zajęć miało w sobie coś wartościowego. Temat i zakres wszystkich lekcji były zgodne z wymaganiami podstawy programowej. Obserwując studentów, łatwo było zauważyć, kto z nich skorzystał z możliwości wcześniejszej hospitacji lekcji⁵. Uczniowie zachowywali się bardzo poprawnie, nie sprawiali żadnych trudności wychowawczych. Na początku każdych zajęć młodzież szkolna dawała studentom zielone światło, z ciekawością oczekiwała realizacji studenckiego projektu. Oryginalny pomysł na lekcje i silna osobowość prowadzącego zajęcia powodowały pełne włączenie uczniów w tok zajęć. U studentów, którzy nie radzili sobie z presją, z nerwami i stresem, pojawiały się problemy z utrzymaniem uczniowskiego zainteresowania.

Przyszli adepci zawodu nauczycielskiego opracowali ankietę zawierającą 12 pytań zamkniętych i 2 pytania otwarte, uwzględniając te obszary edukacji, które były dla nich najistotniejsze.

⁵ Przed lekcją, zgodnie z umową z nauczycielami, student mógł uczestniczyć w pięciu hospitacjach w klasie, w której miał poprowadzić lekcję. Sam decydował, z ilu obserwacji chce skorzystać. Studenci, którzy wykorzystali tę możliwość, znacznie ułatwili sobie organizację i prowadzenie lekcji. Już samo zwracanie się do licealistów po imieniu przyczyniało się do lepszego kontaktu między nauczającym a nauczonym.

*Drodzy Uczniowie,
mielśmy okazję przeprowadzać w Waszej klasie lekcje egzaminacyjne i, jako przyszli nauczyciele, chcielibyśmy poznać Waszą opinię na temat prowadzonych przez nas zajęć. Wasze zdanie jest dla nas niezwykle cenne – pozwoli spojrzeć na siebie krytycznie i wyeliminować błędy oraz kształtować umiejętności zawodowe. Dziękujemy za wypełnienie ankiety i życzymy wielu sukcesów.*

Studenti

Dane metryczkowe: Klasa: 1 2 3
 Uczeń Uczennica

Lp.	Prosimy o ustosunkowanie się do poniższych stwierdzeń.	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie wiem	Raczej nie	Nie
1.	Prowadzone przez studentów lekcje były interesujące.	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Lekcje były dobrze zaplanowane, z wyraźnie nakreślonymi celami lekcji, które należało osiągnąć.	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Poziom trudności dobranych przez studentów zadań był dla mnie odpowiedni.	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Tematy lekcji były interesująco sformułowane i zachęcały do pracy.	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Studenti byli dobrze przygotowani do lekcji, które przeprowadzali.	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Praktykanci w sposób jasny i zrozumiały przekazywali wiadomości.	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Ćwiczenia proponowane przez studentów były interesujące.	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Materiały dodatkowe pomagały w pracy podczas lekcji.	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Prowadzący lekcje mieli dobry kontakt z uczniami.	☐	☐	☐	☐	☐

10.	Zajęcia prowadzone przez studentów wzbogacały wiedzę lub pozwoliły nabyć nowe umiejętności.	☐	☐	☐	☐	☐
11.	W czasie lekcji pracowałem sumiennie.	☐	☐	☐	☐	☐
12.	W przyszłości chciałbym/chciałabym uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez studentów.	☐	☐	☐	☐	☐

Jaką lekcję zapamiętałeś szczególnie? Co sprawiło, że najbardziej zapadła w pamięć?

.....

Jakich rad udzieliłbyś praktykantom – przyszłym nauczycielom?

.....

Z informacji uzyskanych od polonistek wynika, że uczniowie poczuli się docenieni i ważni, iż zwrócono się do nich z taką prośbą. Z pełną powagą podeszli do wykonania zadania. Sygnalizują to także używane przez nich najczęściej w ankietach formy adresatywne: „pani praktykantka/pan praktykant” i „pani studentka/pan student”.

W pierwszej części ankiety udzielone odpowiedzi wskazują na generalnie pozytywny odbiór pracy studentów. Suma deklaracji „zdecydowanie tak” i „raczej tak” nawet w najniższej ocenionym punkcie wyniosła 64,2%

Najwięcej najwyższych not pojawiło się przy ocenie merytorycznego przygotowania studentów do lekcji (94,5%). Następnie uczniowie wyróżnili przeprowadzane w czasie zajęć ćwiczenia (90,8%), uznali lekcje za interesujące (88%). Tak samo ocenili (79%) ciekawe tematy i umiejętność nawiązywania kontaktu z uczniami. Materiały dydaktyczne okazały się interesujące i pomocne w nabywaniu wiedzy i umiejętności dla 74,3%, a dobry plan i wyraźne cele lekcji dla 73,4% respondentów. Chęć uczestnictwa w przyszłości w lekcjach prowadzonych przez studentów deklarowało 74,4% ankietowanych, 25,6% badanych pozostało niezdecydowanych lub wręcz przeciwnych takiemu uczestnictwu. Najmniejszą liczbę deklaracji pozytywnych odnotowano przy ocenie jasnego i zrozumiałego sposobu przekazywania wiadomości (64,2%).

Uczniowie oceniają

W odpowiedziach na pytania otwarte zarysowuje się większe zróżnicowanie opinii, nie ma w nich tak wyraźnej dominacji ocen najwyższych. Licealiści nie szczędzili pochwał, ale ich nie nadużywali. Analiza zebranych wypowiedzi wykazała, że ankietowani uczniowie okazali się bystrzymi obserwatorami. W swojej krytyce odnosili się do faktów, konkretnych wydarzeń, oceniali zachowanie studenta, a nie jego osobę – zwracali uwagę na to, co mówił, jak się zachował, co zrobił źle, a nie jaki jest. Uczniowie komplementowali nie tylko zajęcia prowadzone przez studentów, np.: „ogólnie było dobrze i fajnie” czy „wszystko uporządkowane, dobrze zorganizowane” i „poukładane”⁶, ale również często samych studentów, np. „ogromna wiedza i łatwość w prowadzeniu lekcji i wielki... spokój/bardzo dobrze przygotowana – wiedziała o czym mówi”.

Ponad jedna trzecia respondentów nie wskazała konkretnych zajęć, odpowiadając:

Nie zapamiętałam szczególnie żadnej lekcji, gdyż wszystkie były prowadzone tak jak być powinny. Były ciekawe, choć każda inna.

Każda była ciekawa, znacznie ciekawsza od normalnej, codziennej szkolnej lekcji...

Pamiętam wszystkie lekcje – zwracały na siebie uwagę różnymi pomysłami. Nie było jednej szczególnie się wyróżniającej.

Wszystkie przypominały szkolne zajęcia języka polskiego, nie były odgrywane i sztuczne, były normalne.

Z kolei dwie trzecie opinii zawierało odniesienia do konkretnej lekcji, np. „Między nami Słowianami” – o pochodzeniu języka polskiego:

(świetne filmiki, ciekawostki, super postawa), trudny temat przedstawiony w sposób łatwy, zrozumiały i przyjemny.

Najlepsza lekcja. Pewna siebie kobieta, dobra przyszła polonistka.

„Smutno mi, Boże” – rozterki emigranta (*Hymn* J. Słowackiego):

⁶ Wypowiedzi cytuję w ich oryginalnym kształcie.

Nieco niekonwencjonalny sposób prowadzenia lekcji, co sprawiło, że to właśnie ona najbardziej zapadła w pamięć.

Złapał z nami świetny kontakt, był otwarty – słuchał naszej opinii i zdania.

„Błogosławiony ten, kto potrafi śmiać się z samego siebie, albowiem będzie miał ubaw do końca życia” – o stylizacji biblijnej:

Lekcja konkretna, ciekawa

Dobrze pokierowana praca z tekstem pozwoliła wyłonić zarówno sensy dosłowne, jak i metaforyczne

„Zagadka zamknięta na siedem pieczęci”. *Bogurodzica* – pierwszy polski tekst literacki:

odtworzenie oryginalnej (metalowa) wersji wywołało ciekawą dyskusję

ciekawe materiały

Horacy „na ściance”?:

dobrze prowadzona

ciekawe połączenie Horacy i celebryci, zmuszała do myślenia.

50 twarzy Konrada:

zapadło mi w pamięć omówienie „małej improwizacji” ponieważ pół lekcji wypisywaliśmy elementy wampiryczne, a dopiero potem przeszliśmy do właściwych notatek i interpretacji, mieliśmy uzupełnić profil facebookowy Konrada, co było bardziej śmieszne niż mające pomóc w nauce

Omawiając „Małą improwizację” dużo się działo – poznaliśmy definicje pieśni tyrtejskiej, zagłębiliśmy się w tematykę wampiryczną, wszystko z wykorzystaniem fragmentu filmu; wykorzystanie języka Facebooka do budowy charakterystyki bohatera, wszystko po to, by poszukiwać odpowiedzi czy propozycji innego określenia, nazwania bohaterów „Dziadów” – Konrada.

O różnych światopoglądach. *Król Olch* Goethego:

nieciekawie, przeprowadzona w mało atrakcyjny sposób, Pani nie potrafiła zachęcić uczniów do włączenia się w lekcję. Uważam, że niezbyt

sympatyczne podejście do uczniów było podejściem małej aktywności uczniów.

Pani praktykantka nie stworzyła warunków sprzyjających nauce, prezentacja była niespójna, nie było wiadomo, czego dotyczą niektóre slajdy. Nie słuchała wypowiedzi uczniów, przez co musieli je powtarzać. Ta lekcja była dużym wysiłkiem dla obu stron.

Nieraz intrygował temat, nieraz nietypowe, czasem „zabawne ćwiczenie”, dzięki któremu „łatwiej zapamiętać informacje”. Czasami podobało się „sympatyczne podejście”, które „rozluźniało atmosferę” albo „lekkie mówienie prowadzącej zajęcia”. W świetle wypowiedzi ankietowanych niewątpliwie mocną stroną studentów było ich zaangażowanie, zarówno dotyczące przygotowania się do lekcji, jak i jej przeprowadzenia. Uczniowie doceniali wykorzystanie metod aktywizujących klasę (asocjogram, burzę mózgów, kalambury, metodę projektu), stwierdzając, że pobudzają one do twórczego myślenia. Nie dla wszystkich jednak metody aktywizujące okazały się ciekawe. Pojawiły się głosy przeciwne, wskazujące, że atrakcyjność „formy” przesłoniła jej przedmiotową zawartość. Podobne stanowiska ujawniają się przy ocenie pomocy dydaktycznych. Niektórym przeszkadzał „nadmiar pomocy”, wskazywali na bezużyteczność „ozdób” lekcji:

Jedynym elementem, który bardzo mnie zirytował i gorąco radzę z niego zrezygnować, są rozdawane karteczki, na których mamy wypisywać swoje skojarzenia związane z tematem – bezcelowe, w ostateczności nic z tego nie wynika. Albo zrezygnować, albo jakoś sensownie wykorzystać, omówić, utwierdzić uczniów, że ich skojarzenia są prawidłowe.

praktykanci powinni przygotować materiały dodatkowe w mniej artystyczny sposób

proponowałbym brać pod uwagę, że jesteśmy uczniami liceum i niektóre materiały (rysunki, mapki myśli) niekoniecznie są odpowiednie do naszego wieku.

Jak widać z przytoczonych zapisów, młodzi ludzie byli rozczarowani, gdyż „stosowanie takich metod i pomocy bardziej przypomina zajęcia w szkole podstawowej”. Inni z kolei domagali się wprowadzania do zajęć zróżnicowanych pomocy, zaznaczając, że wnoszą one emocje do lekcji, pozwalają na uśmiech i autentyczne przeżywanie lekcji, ułatwiają zrozumienie tematu, szczególnie wtedy, kiedy są przemyślane i estetyczne.

Główną osią lekcji była praca w grupach, nic dziwnego więc, że jej ocena została uwzględniona przez respondentów, którzy wskazywali wręcz na „uwielbienie pracy w grupach”. Także i w tej kwestii zarysowuje się podwójna ocena. Jedni chwalili jej wykorzystanie, gdyż przyczynia się do formowania postaw empatii, drudzy krytykowali za rozluźnienie dyscypliny na lekcji i podpowiadali: „nie wszystkim osobom dobrze pracuje się w zespole, nie zawsze przynosi ciekawe efekty, w liceum lepiej wprowadzać pracę indywidualną”. Sugerowali też, że jeśli korzystać z tej formy, to „tylko dla dużych, wielozadaniowych zadań, dla jednego zadania nie warto burzyć toku prac”. Zwolennicy tej formy pracy lekcyjnej wskazywali np.:

Zadanie w grupach pozwoliło nam puścić wodze wyobraźni przy jednoczesnym ścisłym związku z tematyką i celami lekcji

wzbudza nasze zainteresowanie

daje szansę na przełamanie własnej nieśmiałości

dużo radości

łatwej pracować w grupie wszyscy, wtedy myślą i współpracują, a lekcja mija w mgnieniu oka.

Istotne okazują się oczekiwania uczniów dotyczące struktury lekcji i określenia konkretnych celów zajęć. Ankietowani licealiści chcieli wiedzieć, do czego mają dążyć, co osiągnąć w czasie swojej lekcyjnej pracy. Oczekiwali jasnych, precyzyjnych poleceń. Doceniali lekcje, w czasie których prowadzący dyskutował z nimi, szczególnie rozwijając tematy „bliskie życiu, ono nas interesuje, chcemy dyskutować, dzielić się swoimi przemyśleniami, lekcje przeładowane teorią są dla nas nudne”. Drażniła ich niepewność studenta:

Podczas tej lekcji czułam się zdezorientowana i nie zawsze wiedziałam, co mam robić, ponieważ

Pani za często zaglądała do swoich materiałów. Nie była pewna siebie i swojej wiedzy.

niektórzy studenci nie potrafili się przebić ze swoimi pomysłami i lekcje były niejasne.

Ankietowani przekonywali, że chcą mieć wpływ na przebieg lekcji, chcą brać w niej udział, oczekują ćwiczeń, które niepokoją, stawiają pytania, nie niosą łatwych odpowiedzi, zmuszają do rozmowy i refleksji. Byli rozczarowani, jeśli zajęcia toczyły się wokół prowadzącego lekcję, domagali się: „Stawiajcie na uczniowską samodzielność!”.

Szczególne miejsce wśród odnotowanych wypowiedzi zajmują zapisy dotyczące zakłóceń i nieprawidłowości w funkcjonowaniu komunikacji szkolnej. Czasami studenci używali zbyt naukowego, niezrozumiałego dla ucznia języka:

miałem trudności z interpretacją dotyczącą wypowiedzi pani praktykantki o metafizyce. Niektórzy studenci za bardzo skupili się na przekazywaniu wiedzy w sposób fachowy, używając i odczytując spisane zdania, które dla nas nie zawsze były zrozumiałe.

Jedna pani, która miała dość trudny temat, zaczęła z grubej rury, a nie stopniowo do niego przechodziła, więc po części temat był niezrozumiały.

A na dopasowanie słownictwa do zasobu leksykalnego ucznia zwraca uwagę wielu językoznawców, m.in. Jadwiga Kowalikowa (1996): „Nadawca buduje komunikat w taki sposób i z takich środków językowych, aby mógł on zostać poprawnie odebrany, to znaczy zrozumiany i zgodnie z intencją autora odregagowany” (s. 78). Ankietowani licealiści zwracali też uwagę na inne kwestie językowe: „Irytujące było zdrabnianie wielu słów”, „wkurzał nadmiar zdrobnień – np. mróweczki, szybcieuteńko, podrozdziałik, minutki”⁷. Uczniów nużyły teksty stwarzające barierę językową, tym samym problemy w interpretacji. Wskazywali jednocześnie na zbyt długą pracę nad tekstem, sugerując większą różnorodność materiału i ćwiczeń. Widać, że młodzi ludzie, wychowani przed monitorem, bez trudu poruszający się w przestrzeni cyfrowej, przyzwyczajeni do szybkiego tempa życia, nie przepadają za dłuższą, wymagającą skupienia pracą.

Niektórzy z ankietowanych byli rozczarowani propozycją ćwiczeń, podkreślając swoją dorosłość:

nie jesteśmy głupi – pytania mogą być trudniejsze i bardziej złożone

tylko skupić się na ogólnych informacjach potrzebnych nam do matury i sprawdzianu

⁷ Nadużywanie zdrobnień w języku studentki najpewniej jest konsekwencją pracy w szkole podstawowej.

dużo pytań do nas, naszych wniosków – bo to bardziej wchodzi w pamięć niż słuchanie, jak wy gadacie

Lepiej gdyby skupili się na jednej karcie pracy bądź notatce – nie jesteśmy w szkole podstawowej, żeby bawić się mapki myśli.

Traktować uczniów bardziej jak dorosłe osoby. Wystarczy dobry wykład i dobra notatka.

Być może to opinie uczniów przyzwyczajonych do wykładowych form nauczania, którym trudno się przestawić na „ćwiczenia kreatywne”, wprowadzające pewne zamieszanie, a może to przekonanie, że w liceum powinno wykonywać się tylko „poważne” ćwiczenia. Zdecydowanie liczniejsza grupa respondentów dobrze oceniła nauczanie wielozmysłowe, które stymuluje uczniów na wiele sposobów, angażuje emocje, wykorzystuje rozmaite kanały przekazu, rozwija postawę twórczą, poszerza pole odbioru, stwarza okazję do podzielenia się doświadczeniami zmysłowymi: „zadania wspierające i cenne”, gdyż „naświetlały problem z różnych stron”.

Ankietowani wysoko ocenili nawiązania do potocznego doświadczenia kulturowego młodzieży, dopowiadając, że te części lekcji były dla nich ważne i ciekawe. Dobrze to świadczy o studentach, którzy nie pozbawili się szansy dialogu, uaktywnienia i zmotywowania uczniów. Co ważne, nie oznaczało to rezygnacji z tego aspektu edukacji polonistycznej, który zakłada kontaktowanie się ucznia z kulturą elitarną. Popkultura nie funkcjonowała w lekcjach egzaminacyjnych **zamiast**, lecz **obok** kultury wysokiej i nie była to obecność przypadkowa, ale sfunkcjonalizowana, wyposażająca uczniów w wiadomości dotyczące współistnienia tych obiegu i pełnienia przez nich różnych funkcji w życiu społecznym. Jeśli jednak student zapomniał o wyjaśnieniu uczniom celowości ćwiczenia, traciło ono swój sens: „Wciskanie na siłę nowoczesnych zjawisk (jak hashtagi) w odniesieniu do rzeczy klasycznych (obrazy) nie jest potrzebne, a momentami nawet żenujące. Zapada w pamięć, lecz w negatywny sposób”. Gdyby prowadzący nawiązał do słów kluczy i wykazał podobieństwo, wymyślanie i zapisywanie hashtagów nie tylko odnosiłoby się do rzeczywistości znanej uczniom, lecz przede wszystkim do zastanowienia się, jak – w możliwie najbardziej lakoniczny sposób – oddać sens omówionego dzieła sztuki. To prowadzi do wniosku, że jeśli zabawa i doznawana w niej przyjemność wiążą się tylko z efektywnością lekcji i nie przekładają się na efektywność, są nieważne.

Wykorzystanie nowych możliwości kształcenia jest możliwe dzięki temu, że współcześnie studenci specjalności nauczycielskiej obeznani są w kulturze klikania (Skrzypczak, 2000), stanowiącej naturalne środowisko współczesnych nastolatków, świetnie potrafią korzystać z możliwości rozwoju technologicznego oraz pracować z pokoleniem „tabletowych dzieci” (Romanowska, Lis, 2015), ponieważ sami są częścią generacji „cyfrowych tubylców”⁸, niepamiętającej rzeczywistości nieskomputeryzowanej.

Z analizy materiału badawczego wynika, że uznanie w oczach uczniów zyskał ten student, którego cechowała erudycja, płynne poruszanie się po szerokich obszarach kultury. Obok dobrego przygotowania merytorycznego ważne są dobre kompetencje dydaktyczne i psychologiczno-pedagogiczne – niezamykanie się na pomysły uczniów, a także kreatywność, uwidaczniająca się w realizacji oryginalnych ćwiczeń.

Uczniowie doradzają

Uzyskane w drugim pytaniu otwartym odpowiedzi dają obraz oczekiwań uczniów wobec nauczyciela. Nie ulega wątpliwości, że zapisy są pochodną postrzegania zachowań studentów, ale w większym stopniu znanych im na co dzień pedagogów. Nieakceptowanych przez licealistów zachowań jest sporo. Oznacza to, że wiele problemów dotyczących współdziałania w procesie kształcenia komunikacji szkolnej wciąż pozostaje nierozwiązanych. Ankietowani uczniowie przede wszystkim przestrzegają przed powielaniem błędów swoich nauczycieli (bez wyróżnień przedmiotowych), pokazują bariery, trudności i przeciwności występujące w szkole na co dzień, zdecydowanie rzadziej odwołują się do zachowań studentów. Do sformułowania tego wniosku upoważnia przeprowadzona analiza pierwszej części ankiety, kiedy to częściej chwalono przyszłych adeptów zawodu, niż korzystano ze słów krytyki.

Bez wątpienia nie można od kogoś, kto po raz pierwszy staje przed klasą, by poprowadzić w niej zajęcia, oczekiwać, że będzie tak samo sprawny, jak nauczyciel z wieloletnim stażem. Biorąc pod uwagę cel artykułu, pomijam uwagi odnoszące się do codziennych doświadczeń uczniowskich, np.:

⁸ Określenie Marca Persy’ego, który za cechy pokoleniowe uznaje: przyzwyczajenie do szybkiej wymiany informacji, preferowanie wielozadaniowości, swobodne i sprawne funkcjonowanie w sieci. Młodych ludzi charakteryzuje niecierpliwość, preferują gry i zabawę niż poważną pracę, wolą oglądać filmy niż czytać książki.

Poznać każdego z osobna, jego mocne i słabe strony, zauważać postęp

Jeśli to możliwe, organizować wyjścia, które pasują do tematów. Takie wyjścia są super!

Rozmawiać z uczniami (poza lekcją, nawet w czasie przerwy)

Nie ganić ciągle ucznia przy całej klasie.

Analizie poddałam tylko spostrzeżenia wyraźnie adresowane do studentów prowadzących lekcje.

Najważniejszy okazał się właściwy kontakt prowadzącego z klasą, a to przecież niezwykle wymagający element procesu dydaktycznego, który sprawia wiele problemów także doświadczonym nauczycielom. To bardzo cenna wskazówka, gdyż „nauczyciel, który sam nie umie być podmiotem, nie będzie skłonny traktować w ten sposób ucznia” (Denek, 2003, s. 4). W nawiązaniu dobrego kontaktu z uczniami pomaga zaangażowanie w przebieg zajęć, bycie autentycznym i wiarygodnym. Student ze ślepych zaufaniem do konspektu jako złotego środka, ograniczający się do zawartych w nim propozycji ćwiczeń bez odwołania się do tego, co dzieje się tu i teraz, nie był, zdaniem uczniów, nauczycielem skutecznym. Doradzają entuzjazm, który pozwala tworzyć atmosferę sprzyjającą działaniu i skutecznej pracy. Przyciągał ich studencki zapał, „bo pasja jest zaraźliwa”. Eksponowali także potrzebę radości i humoru na lekcji:

Bądźcie tacy, jak na swoich lekcjach egzaminacyjnych: mili, uczynni i weseli.
Młodzi ludzie lubią takich nauczycieli.

Dużo się uśmiechać, aby zarażać tym uczniów, którym często potrzeba dobrego humoru.

Formułowali liczne porady dotyczących przełamania stresu:

Nie stresować się, bo licealiści też się uczą

Ja osobiście przyszłym nauczycielom życzę więcej spokoju

Nie stresujcie się

Aby zwracali uwagę na siebie (nie denerwowali się).

Dlaczego niektórzy studenci odnieśli sukces

Sukces odnieśli ci studenci, którzy nie bali się „uczyć inaczej”⁹ i proponowali czynności dydaktyczne atrakcyjne dla uczniów. Potrafilo pokonać własne przyzwyczajenia i oderwać się od wzorca nauczyciela, który często towarzyszył im przez lata szkolnej nauki. Przekładali swoją wiedzę na dobre działania dydaktyczne. Pracowali z zapałem i entuzjazmem. Walorem ich lekcji była też troska o aspekt psychospołeczny, przejawiająca się w dbałości o przyjazną, sympatyczną atmosferę, sprzyjającą zaangażowaniu uczniów. Wymagający od uczniów, ale i od siebie. To studenci, którzy słuchają i analizują, wychodzą naprzeciw oczekiwaniom, sprawiedliwi, traktujący wszystkich według tych samych miar i kryteriów. Ocena tak postępujących studentów zamyka się w słowach: „To, co robią, czynią z przekonaniem”.

Rzutkość i energia, połączone ze stanowczością, ale także z taktem, umiejętnością kontaktowania się z klasą to cechy, które zachwycają uczniów, nie tylko na lekcjach egzaminacyjnych. O tym wiedzą wszyscy związani z edukacją.

Konkluzja

Przeobrażenia, jakim od lat ulega nasze szkolnictwo, przy częstym braku czasu, pogoni za realizacją treści nauczania, realizacją celów związanych z egzaminami, mocno połączoną z nauczaniem szablonem, powodują, że często nauczyciele szkół licealnych ograniczają swoją aktywność do przekazywania wiedzy i stosowania przede wszystkim metod podających – udzielają informacji, formułują opinie, porady i wskazówki. Zdecydowanie rzadziej pozwalają uczniom na własny wkład pracy.

Badania potwierdzają wartość takiej oferty edukacyjnej, która dynamizuje przebieg procesu dydaktycznego, kiedy samemu odkrywa się nowe treści, odnosi się sukces, motywuje do dalszych działań. Taka organizacja lekcji wiąże się z gotowością nauczyciela, by zacząć szukać innych, ciekawszych możliwości nawet w najbardziej tradycyjnych i skostniałych sytuacjach procesu dydaktycznego. Warto wykorzystać uczniowski zapał, inicjować sytuacje dydaktyczne, które prowokują uczniów do działania, eksperymentowania, motywują do

⁹ Celowe przywołanie tytułu książki pod redakcją G. Lutomskiego wydanej w Poznaniu w 1994 r. pokazuje, że pomimo upływu wielu lat od jej wydania hasło zachowuje swą aktualność.

działań i współpracy. Oczywiście, takie zachowanie musi wyjść od nauczyciela. Znana to przecież prawda, że praca pod przymusem nie przynosi efektów.

Zdając sobie sprawę, że wiele rozwiązań przedstawianych w czasie studiów ma charakter ulotny, założyłam, że ocena lekcji wystawiona przez ucznia mocno zapisze się w pamięci studenta i pozwoli na głębszą refleksję związaną z postzeganiem własnej skuteczności nauczania. Patrząc na emocje, jakie wywołała lektura ankiet, jestem przekonana, że zadanie to zostało spełnione. Oczywiście, konieczne jest nabycie doświadczenia, którego brakuje przyszłym adeptom zawodu, a które jest niezbędne w radzeniu sobie z wieloma sytuacjami mającymi miejsce w codziennej pracy nauczyciela, nie przeciwstawia się to jednak postulatowi Hanny Komorowskiej (2007): „określenie «refleksyjny praktyk» to już nie tylko naukowa moda, to rzeczywista konieczność” (s. 255). W ten słuszny, moim zdaniem, kierunek wpisują się także lekcje egzaminacyjne. Puentą rozważań niech pozostaną życzenia ucznia kierowane do studentów, którzy niedługo podejmą pracę w szkole: „Nie zniechęcajcie się, róbcie w życiu to, co chcecie. Nie stańcie się tylko w przyszłości «belframi»! Powodzenia”.

Bibliografia

- Bowkett, S. (2000). *Wyobraź sobie, że... ćwiczenia rozwijające myślenie twórcze uczniów*. Warszawa: WSiP.
- Denek, K. (2003). Podmiotowość w procesie kształcenia. *Wychowanie na co Dzień*, 10–11.
- Hamer, H. (1994). *Klucz do efektywności nauczania*. Warszawa: Veda.
- Komorowska, H. (2007). *Metodyka nauczania języków obcych w Polsce (1957–2007)*. Warszawa: CODN.
- Kowalikowa, J. (1996). *Język nauczycieli i ucznia w komunikacji szkolnej*. Szczecin: Materiały Konferencji Naukowej.
- Kwiatkowska-Ratajczak, M. (2011) (red.). *Innowacje i metody. W kręgu teorii i praktyki. Podręcznik akademicki dydaktyki kształcenia polonistycznego*. T. 1. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nęcka, E. (1998). *Trening twórczości. Podręcznik dla psychologów, pedagogów i nauczycieli*. Kraków: Impuls.
- Romanowska, D., Lis, E. (2015). Tabletowe dzieci. *Newsweek Polska*, 31.
- Skrzypczak, J. (2000) (red.). *Popularna encyklopedia mass mediów*. Poznań: Kurpisz.
- Szmidt, K.J. (1994). *Elementarz twórczego życia, czyli o sposobach twórczego myślenia i działania*. Warszawa: WSiP.
- Szmidt, K.J. (2012). *Pedagogika twórczości*. Gdańsk: GWP.

- Uszyńska-Jarmoc, J., Kunat, B., Tarasiuk, M.J. (2014). *Sukcesy uczniów zdolnych. Fakty – narracje – interpretacje*. Białystok: Centrum Kształcenia Ustawicznego.
- Walczak, D. (2011). *Bilans kompetencji początkujących nauczycieli – przedstawienie wyników badań początkujących nauczycieli*. Warszawa: IBE.
- Wróblewski, M. (2014). Polonistyka szkolna, polonistyka uniwersytecka wobec przemian kulturowych i cywilizacyjnych. W: K. Biedrzycki i in. (red.), *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra*. Kraków: Universitas.
-

W UCZNIOWSKIM ZWIERCIADLE, CZYLI LICEALIŚCI O STUDENCKICH LEKCJACH EGZAMINACYJNYCH. RAPORT Z BADAŃ

Streszczenie: Artykuł przedstawia wyniki ankiety przeprowadzonej wśród licealistów. Omawia wrażenia i refleksje uczniów, którzy brali udział w lekcjach egzaminacyjnych prowadzonych przez studentów. Ankietowani podają cechy, które powinny charakteryzować twórczego, młodego nauczyciela. Najważniejsza jest kreatywność, ciekawe prowadzenie zajęć, kontakt z uczniami, otwartość na pomysły uczniów, umiejętność zainteresowania przedmiotem.

Słowa kluczowe: uczeń, student, lekcja egzaminacyjna, przygotowanie zawodowe, refleksja

IN THE STUDENTS' MIRROR – HIGH SCHOOL STUDENTS' OPINIONS ABOUT EXAMINATIONS. RESEARCH REPORT

Summary: The article presents the results of a survey conducted among high school students. It discusses the impressions and reflections of the researched students who participated in the school exam conducted by the university students. Respondents provide features that should characterize a creative young teacher among which the most important is creativity, conducting classes in an interesting way, good contact with pupils, openness to ideas of learners, and the ability to interest them with the content of the lesson.

Keywords: learner, student, lesson examination, professional preparation, reflection